

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาการจัดการการศาสนาศึกษาแผนกธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” มีวัตถุประสงค์การวิจัยคือ เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคในการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการ และเพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยใช้วิธีการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Research) ได้แก่ การศึกษาวิจัยเชิงปริมาณแบบสำรวจ (Survey Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพแบบภาคสนาม (Field work) โดยมีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ซึ่งสรุปได้ตามลำดับดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ สภาพทั่วไปในการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑) ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

การศึกษาพระปริยัติธรรม หรือที่เรียกกันว่า “**นักธรรม**” เกิดขึ้นตามพระดำริของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นการศึกษาพระธรรมวินัยในภาษาไทย เพื่อให้ภิกษุสามเณรผู้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนาสามารถศึกษาพระธรรมวินัยได้สะดวกและทั่วถึง อันจะเป็นพื้นฐานนำไปสู่สัมมาปฏิบัติตลอดจนเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างออกไป ต่อมาพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหลวงชินวราลงกรณ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ทรงพิจารณาเห็นว่า การศึกษานักธรรมมิได้เป็นประโยชน์ต่อภิกษุสามเณรเท่าที่ควร แม้ผู้ที่ยังครองฆราวาสวิสัยก็จะได้รับประโยชน์จากการศึกษานักธรรมด้วย โดยเฉพาะสำหรับเหล่าข้าราชการครู จึงทรงตั้งหลักสูตรนักธรรมสำหรับฆราวาสขึ้นเรียกว่า “**ธรรมศึกษา**” มีครบทั้ง ๓ ชั้น คือ ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก ซึ่งมีเนื้อหาเช่นเดียวกับหลักสูตรนักธรรมของภิกษุสามเณร เว้นแต่วินัยบัญญัติที่ทรงกำหนดใช้เบญจศีลเบญจธรรมและอุโบสถศีลแทนหลักสูตรธรรมศึกษาได้เปิดสอนและสอนครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ และ เปิดสอนครบทุกชั้นในเวลาต่อมา มีฆราวาสทั้งหญิงและชายเข้าสอบเป็นจำนวนมากนับเป็นการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ปี พ.ศ. ๒๕๔๖ สนามหลวงแผนกธรรมได้ปรับเนื้อหาหลักสูตรธรรมศึกษาให้น้อยลง ทั้งนี้เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพเหตุการณ์ในปัจจุบัน เพราะผู้เรียนส่วนใหญ่เป็นนักเรียนผู้เรียนหรือนักเรียนซึ่งมีหลักสูตรที่ต้องเรียนต้องศึกษาในสถาบันการศึกษาอยู่แล้วเป็นปกติ การเรียนธรรมศึกษาที่มีเนื้อหาวิชามากเกินไปอาจเป็นภาระที่หนักสำหรับผู้เรียน

การศึกษาพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทยแต่โบราณมา นิยมศึกษาเป็นภาษาบาลีที่เรียกว่า การศึกษาพระปริยัติธรรม การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม หรือที่เรียกว่า นักธรรม เป็นการศึกษาพระธรรมวินัยแบบภาษาไทย ซึ่งเกิดขึ้นตามพระดำริของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส การเรียนการสอนธรรมศึกษา จึงเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกรูปแบบหนึ่งของคณะสงฆ์ โดยมุ่งเน้นที่นักเรียน นิสิต ผู้เรียนหรือนักเรียน และประชาชนทั่วไป ซึ่งเป็นไปตามนโยบายที่รัฐบาลส่งเสริมเรื่องคุณธรรม จริยธรรม หลักธรรมาภิบาล และการป้องกัน การทุจริตและประพฤติมิชอบในภาครัฐ

ปัจจุบันมีฆราวาสทั้งชายและหญิงเข้าสอบธรรมศึกษาเป็นจำนวนมาก ซึ่งคณะสงฆ์โดยแม่กองธรรมสนามหลวง ได้ขยายการสอบธรรมศึกษาออกไปทั้งในประเทศและต่างประเทศ พบว่า มีเด็กนักเรียน ผู้เรียนหรือนักเรียน เยาวชน และประชาชน ที่อยู่ในต่างประเทศให้ความสนใจเข้ามาศึกษาเรียนรู้ ณ วัดไทยในต่างประเทศ ซึ่งจัดให้มีการสอบธรรมศึกษาขึ้นเช่นเดียวกับประเทศไทย ขณะเดียวกัน มีชาวต่างชาติได้ให้ความสนใจพระพุทธศาสนามากขึ้น โดยมีการแปลหลักสูตรเป็นภาษาของประเทศนั้นๆ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ผู้เข้ารับการศึกษาระดับมัธยมรับในคุณค่าของการเรียนธรรมศึกษา รวมทั้งเห็นประโยชน์ในการนำหลักธรรมไปประพฤติปฏิบัติธรรม ในชีวิตประจำวัน ตลอดจนน้อมนำหลักธรรมไปประพฤติปฏิบัติตามครรลองของชีวิต

คณะสงฆ์จึงเห็นความสำคัญของการศึกษาธรรม โดยการให้ความร่วมมือจัดการเรียนการสอนตามโรงเรียนต่างๆ เพื่อโครงการฝึกอบรมการเรียนรู้ ได้มีความรู้ทางหลักพุทธศาสนาเพิ่มขึ้น จะได้นำไปปฏิบัติได้ถูกต้อง เป็นหน้าที่ของชาวพุทธที่ดี โดยความเป็นมาของการจัดการศึกษาแผนกธรรมศึกษานั้นเดิมมีการจัดการพระเณร เข้าไปสอนตามสถานศึกษาต่างๆ เพื่อให้ความรู้ธรรมะต่างๆ แต่ปัจจุบันได้มีการส่งพระ เณร เข้าไปทำการสอนเกือบทุกสถานศึกษา เพื่อให้ความรู้ในด้านธรรมะและมีการจัดให้มีการวัดผลการเรียนการสอนจึงได้มีการสอบวัดผลแผนกธรรมศึกษาขึ้น

ปัจจุบัน คณะสงฆ์มีนโยบายให้พระสังฆาธิการพัฒนาความรู้ความสามารถและนำเอาความรู้นี้ไปปฏิบัติหน้าที่การสอนได้อย่างถูกต้อง เพราะพระสังฆาธิการเป็นที่ตั้งความศรัทธาของญาติโยมทั้งหลาย คณะสงฆ์จึงดำเนินการจัดการเรียนการสอนให้เป็นหลักสูตรที่ชัดเจน มีกระบวนการวัดผลที่มีขั้นตอนและวิธีการที่ดีมากขึ้น หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนให้ความสนใจและให้การสนับสนุนมากขึ้น และกระทรวงศึกษาธิการยังมีนโยบายให้มีการสอบธรรมศึกษาที่ทุกสถาบันการศึกษาอีกด้วย โดยมุ่งเน้นต้องการให้เด็กมีความรู้เกี่ยวกับพุทธประวัติและการทำตนเป็นคนดี เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี โดยนำพระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นเครื่องมือในการกล่อมเกล่าจิตใจ และให้ดำรงอยู่คู่กับการดำเนินชีวิตในสังคมไทยไปอย่างยาวนาน

การดำเนินการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษา ในส่วนของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีการจัดการเรียนการสอนตามโรงเรียนต่างๆ และวัดที่มีศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ก็มีการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาและส่งสอบวัดผลในสนามหลวง โดยในปัจจุบันมีการจัดการไปในทิศทางที่ดีขึ้นกว่าอดีตมาก หน่วยงานของคณะสงฆ์ก็มีนโยบายสนับสนุนงานด้านนี้มากขึ้น องค์กรภาครัฐ หรือเอกชน ก็เริ่มมีความสนใจให้การสนับสนุนเพิ่มมากขึ้น ภาคประชาชนหรือผู้ปกครอง ก็เห็นความสำคัญส่งบุตรหลานตนเข้ามาเล่าเรียนธรรมศึกษาที่วัดหรือโรงเรียนต่างๆ เพิ่มมากขึ้น ถือได้

ว่าในปัจจุบันนั้นมีการจัดการการศึกษาแผนกธรรมศึกษาได้อย่างทั่วถึงเป็นส่วนใหญ่ทั้งในส่วนสำนักศาสนศึกษาวัดต่างๆ หรือตามสถานศึกษาทั่วไป

ปัญหาและอุปสรรคที่พบคือ กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่เป็นลักษณะรูปแบบเดิมๆ เด็กและเยาวชนยังให้ความสำคัญในการเรียนน้อย ไม่ค่อยมีการวางแผนในระยะสั้น-ระยะยาวอย่างเป็นระบบ ไม่ค่อยมีอาคารสถานที่เรียนในวัดที่เหมาะสมเป็นเอกเทศ ส่วนใหญ่อยู่ในสถานศึกษาต่างๆ มากกว่า และไม่ค่อยมีการนำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการในการจัดการเรียนการสอนนอกจากนี้ยังมีปัญหาคือจำนวนบุคลากรน้อย โดยเฉพาะผู้บริหารสำนักและครูอาจารย์ผู้สอนมีจำนวนไม่เพียงพอกับความต้องการ เนื่องจากสถานศึกษาปัจจุบันมีความต้องการให้มีการเข้าไปสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมากขึ้นพระผู้สอนที่มีความรู้ความสามารถไม่มากนักและขาดสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัย และขาดงบประมาณที่เพียงพอสำหรับการบริหารจัดการการเรียนการสอนธรรมให้มีประสิทธิภาพ

๒) ผลการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Quantitative Research)

การศึกษาวิจัยเชิงปริมาณแบบสำรวจ (Survey Quantitative Research) ผู้วิจัยได้ดำเนินการแจกแบบสอบถาม โดยกำหนดกลุ่มประชากรที่ศึกษาไว้ ๔ กลุ่มด้วยกันคือ ๑) กลุ่มพระสังฆาธิการ ๒) กลุ่มพระภิกษุ/สามเณร ๓) กลุ่มครูผู้สอนและนักเรียนธรรมศึกษา และ ๔) กลุ่มองค์กรและประชาชน จำนวน ๓๖๗ รูป/คน เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลแล้วได้วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

พระสังฆาธิการ ส่วนใหญ่ มีอายุ ๔๑ ปีขึ้นไป ร้อยละ ๘๐.๐ มีระดับการศึกษาสายสามัญในระดับปริญญาตรี ร้อยละ ๖๖.๗ มีระดับการศึกษาทางธรรม (แผนกธรรม) ในระดับนักธรรมชั้นเอก ร้อยละ ๘๐.๐ มีวุฒิเปรียญธรรม ประโยค ๑-๒ – ป.ธ. ๓ ร้อยละ ๕๓.๓ มีประสบการณ์ทำงาน ๑๑-๑๕ ปี ร้อยละ ๕๕.๖ มีตำแหน่ง/หน้าที่การงาน โดยเป็นผู้บริหาร ร้อยละ ๕๕.๖

พระภิกษุ/สามเณร ส่วนใหญ่มีระดับอายุ ๓๑ – ๔๐ ปี ร้อยละ ๔๕.๖ มีระดับการศึกษาสายสามัญในระดับมัธยมศึกษา ร้อยละ ๖๖.๗ ไม่มีวุฒิเปรียญธรรม (ร้อยละ ๖๗.๘) มีระดับการศึกษาทางธรรม (แผนกธรรม) ในระดับนักธรรมชั้นเอก ร้อยละ ๔๕.๖ มีประสบการณ์ทำงาน/ปฏิบัติหน้าที่ ๖-๑๐ ปี ร้อยละ ๓๕.๖ และมีตำแหน่ง/หน้าที่การงานเป็นนักเรียน ร้อยละ ๖๗.๗

ครูผู้สอนและนักเรียนธรรมศึกษา ส่วนใหญ่แล้วมีอายุ ต่ำกว่า ๒๐ ปี ร้อยละ ๘๐.๐ มีระดับการศึกษาสายสามัญ ในระดับมัธยมศึกษา ร้อย ๕๕.๖ ระดับการศึกษาทางธรรม (แผนกธรรม) ในระดับธรรมศึกษาชั้นตรี ร้อยละ ๕๗.๘ ไม่มีวุฒิเปรียญธรรม ร้อยละ ๑๗.๘ มีประสบการณ์ทำงาน/ปฏิบัติหน้าที่ ต่ำกว่า ๕ ปี ร้อยละ ๔๓.๓

องค์กรและประชาชน ระดับอายุ ๓๑ – ๔๐ ปี ร้อยละ ๕๓.๕ มีการศึกษาสายสามัญ ในระดับปริญญาตรี ร้อยละ ๖๙.๗ มีประสบการณ์ทำงาน/ปฏิบัติหน้าที่ ระยะเวลา ๑๑-๑๕ ปี ร้อยละ ๓๑.๑ มีตำแหน่ง/หน้าที่การงานเป็นนักเรียน ร้อยละ ๔๐.๑

ในภาพรวม มีระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการจัดการศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาในรายด้าน พบว่า

ด้านสภาพทั่วไปของสำนักศาสนศึกษา มีความคิดเห็นในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.49$, S.D. = .12) เมื่อพิจารณาในรายข้อ พบว่า สภาพแวดล้อมของการจัดการการศึกษาแผนกธรรมศึกษา โดยจัดให้เป็นไปตามธรรมชาติ มีความร่มรื่น สงบเย็น อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.69$, S.D. = .56)

ด้านผู้บริหารสำนักศาสนศึกษา มีความคิดเห็นในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.47$, S.D. = .13) เมื่อพิจารณาในรายข้อ พบว่า ผู้บริหารจัดการหาวัสดุครุภัณฑ์ สิ่งอำนวยความสะดวก แก่สำนักศาสนศึกษาเป็นอย่างดี อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.68$, S.D. = .57)

ด้านครูผู้สอน มีความคิดเห็นในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.48$, S.D. = .12) เมื่อพิจารณาในรายข้อ พบว่า ผู้สอนมีความรู้ความสามารถของการใช้สื่อในการสอนได้เป็นอย่างดี อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.64$, S.D. = .48)

ด้านกิจกรรมและสื่อการเรียนการสอน มีความคิดเห็นในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.37$, S.D. = .13) เมื่อพิจารณาในรายข้อ พบว่า มีการจัดที่พักและภัตตาหารถวายให้ผู้เรียนจากต่างสำนักและสถาบัน ที่เข้ามาอบรมตัวเข้มก่อนสอบ อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.44$, S.D. = .57)

ด้านแรงจูงใจในการเรียนการสอน มีความคิดเห็นในระดับมาก ($\bar{X} = 3.54$, S.D. = .12) เมื่อพิจารณาในรายข้อ พบว่า มีการจัดสภาพแวดล้อม ที่เอื้ออำนวยความสะดวกให้แก่ครูผู้สอน และผู้เรียนจากต่างสำนัก อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.67$, S.D. = .58)

๓) แนวทางการพัฒนาการจัดการศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

แนวทางการพัฒนาการจัดการศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านสภาพทั่วไปของสถานที่จัดการศาสนศึกษา คือ ควรมีการปรับปรุงผู้บริหารผู้สอน บุคลากรทางการศึกษา ให้เพียงพอและมีบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบชัดเจนมีการทำคู่มือสรุปรูปแบบในการจัดการสำนักไปในทิศทางเดียวกัน ต้องมีการสร้างสำนักให้เอื้อต่อการเรียนรู้ และต้องจัดอาคารสถานที่ให้มีความชัดเจนสวยงาม เพื่อสร้างบรรยากาศที่ดีในสำนักให้เอื้อและสะดวกในการจัดการเรียนรู้ต่างๆ จัดให้มีเครื่องมือสื่อสารต่างๆ ให้ทันสมัยเหมาะสมกับการพัฒนาของการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ ควรมีการจัดเรียนในอาคารที่เป็นสัดส่วน มีการจัดรูปแบบห้องเรียนให้เอื้อต่อการเรียนรู้เพื่อให้เกิดการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนให้มากขึ้นจัดบริการเพื่ออำนวยความสะดวกอื่นๆ เช่น จัดรถรับ-ส่ง มีบริการอาหาร เครื่องดื่ม และมีการนำนักเรียนไปศึกษาโดยการลงพื้นที่จริงหรือพานักเรียนไปปฏิบัติธรรมด้วยเพื่อให้นักเรียนได้เข้าใจ

แนวทางการพัฒนาการจัดการศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในด้านผู้บริหารสถานศึกษา คือ ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีการวางแผนและยุทธศาสตร์ทางการจัดการ และควรมีการประชุมวางแผนอย่างต่อเนื่อง มีรูปแบบการพัฒนาในการจัดการอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น มีการพัฒนาบทบาทหน้าที่ให้ชัดเจน มีการประสานความร่วมมือบุคลากรภายใน – ภายนอกยิ่งขึ้น จัดหาผู้รับผิดชอบงานในการเรียนการสอนให้ชัดเจน และควรมีการ

ฝึกอบรมในทักษะประสบการณ์ในงานด้านนี้โดยตรง และให้ความสำคัญกับการเรียนการสอนธรรมศึกษาให้มากขึ้น และลดอคติกับตัวครูผู้สอนให้น้อยลง มีความเมตตา เอื้ออาทร ครูและนักเรียนมากขึ้น และมีการพัฒนาด้านวัสดุ ครุภัณฑ์ และจัดหาวัสดุอุปกรณ์มาช่วยงานในการบริหารจัดการ ตลอดจนมีการสรรหาผู้บริหารที่มีจิตใจศรัทธาในงานด้านนี้ มีความรับผิดชอบเอาใจใส่อย่างจริงจัง

แนวทางการพัฒนาการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านครูผู้สอน คือ ควรจัดฝึกอบรมแนวทางให้ครูหรือพระที่ทำการสอนธรรมศึกษา เพื่อที่จะทำให้ครูพระนั้นมีความมั่นใจในการสอนเพิ่มยิ่งขึ้น ครูผู้สอนต้องมีความตั้งใจ ใส่ใจ และมีการเตรียมตัวให้มากขึ้น มีอุปกรณ์ให้พร้อมในการรับรู้ของนักเรียน โดยอาจมีการนำหลักธรรมที่สนับสนุนในการศึกษามาใช้ เช่น ไตรสิกขา เพื่อต้องการให้นักเรียนมีความรู้ มีทักษะชีวิตให้มากที่สุด ทางสถานศึกษาควรจัดชั่วโมงของการศึกษาแผนกธรรมศึกษาให้มีเวลาในการเรียนการสอน ให้พอเหมาะกับเนื้อหาสาระที่ทางครูผู้สอนนั้นได้ทำการสอน เพื่อให้ประสิทธิภาพของการเรียนได้ดียิ่งขึ้น ส่งเสริมให้ครูศึกษาและสอนธรรมศึกษาให้ได้สูงสุดเท่าที่ครูจะทำได้เพื่อสร้างความเชื่อมั่น ขวัญและกำลังใจให้ครูสามารถสอนธรรมศึกษา ได้จัดหาบุคลากรครูสอนและพัฒนาครูผู้สอนเพิ่มมากขึ้นให้มีจำนวนมากพอกับความต้องการ จัดหาอุปกรณ์ เพื่อช่วยในการพัฒนาในการเรียนการสอนแก่ครูพระบ้าง และมีการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่มาช่วยงานในการบริหารจัดการ และมีการอำนวยความสะดวกในการเดินทางให้แก่ครูผู้สอนหรือนักเรียน เช่น มีการจัดรถรับส่งด้วย

แนวทางการพัฒนาการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านกิจกรรมและสื่อการสอน คือ ควรมีการจัดอบรมหรือมีการติวแนะแนวการสอนอย่างเป็นระบบมีการปรับปรุงคู่มือ สื่อ และอุปกรณ์สำหรับการเรียนการสอนทุกปี และพร้อมจัดสถานที่ให้เหมาะสมกับจำนวนนักเรียน เพื่อให้การเรียนนั้นสัมฤทธิ์ผลเป็นไปตามวัตถุประสงค์ ควรที่จะมีการปรับปรุงเพิ่มเติมสื่อ อุปกรณ์ ในการเรียนการสอนพร้อมจัดสถานที่ให้เหมาะสมกับจำนวนนักเรียน และบูรณาการหลักธรรมเข้ามาใช้ เช่น ภาวนา ๔ เพื่อให้การเรียนรู้นั้นมีสัมฤทธิ์ผลเป็นไปตามวัตถุประสงค์ในการพัฒนาชีวิตที่ประเสริฐได้ จัดหาบุคลากรภายนอกมาช่วยเสริมความรู้จัดให้มีการจัดการเรียนการสอน ใช้สื่อที่ทันสมัยเพื่อให้ผู้เรียนนั้นมีความสนใจในการเรียนการสอนเพิ่มขึ้น เป็นแรงจูงใจกับผู้เรียนในการพัฒนาสื่อการเรียนรู้อื่นๆ และต้องใช้ให้เหมาะสมกับระดับของนักเรียน ผลิตสื่อการสอนที่เป็นรูปแบบเดียวกันในแต่ละชั้น และจัดฝึกอบรมในเรื่องของการใช้สื่อช่วยในการสอน ย่อมจะทำให้การสอนนั้นมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ควรจะจัดให้มีการผลิตสื่อการสอนมอบให้กับผู้ที่ทำการสอนธรรมศึกษา แล้วเมื่อมีสื่อการสอนที่ดีแล้วสื่อการสอนนี้จะเป็นแรงจูงใจ ให้นักเรียนเรียนธรรมศึกษาได้หันมาสนใจธรรมศึกษาเพิ่มยิ่งขึ้น และพัฒนาการในการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบใหม่ๆ ที่ทันสมัยมากขึ้น มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเพิ่มทักษะและประสบการณ์ได้อย่างควบคู่กับการเรียนการสอนด้วย

แนวทางการพัฒนาการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านแรงจูงใจในการเรียนการสอน คือ ผู้บริหารสถานศึกษา ควรตรวจสอบดูว่ามีข้อมูลหรือสิ่งใดขาดเหลือควรที่จะเข้าไปดูแลให้ความช่วยเหลือ เพื่อให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ ควรมีการจัดสภาพแวดล้อม พัฒนาภูมิทัศน์ การสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์และการอำนวยความสะดวก

ความสะอาดอยู่เสมอ มีการพัฒนาปรับปรุงคู่มือการเรียนการสอนอยู่เป็นประจำ การสร้างบรรยากาศที่ดี ด้วยการอำนวยความสะดวกอื่นๆ มีการมอบรางวัลสมนาคุณบ้าง ในบางโอกาส ต้องมีการจัดการให้สวัสดิการของครูและนักเรียนให้ดี ควรสร้างแรงจูงใจ ด้วยการสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ใหม่ๆ อยู่เสมอตามหลักธรรมคือ สังคหวัตถุ ๔ มีการสนับสนุนให้บุคลากรภายนอกได้เข้ามาเสริมในการเรียนรู้บ้าง และมีสวัสดิการและสิทธิพิเศษแก่ครู นักเรียน ผู้บริหารและครูในโรงเรียน ควรให้ความสำคัญต่อครู พระผู้เข้าไปทำหน้าที่สอนธรรมศึกษาให้มากกว่าที่เป็นอยู่ เพื่อที่จะทำให้เกิดแรงจูงใจต่อพระผู้ทำหน้าที่การสอน ควรจะมีหลักสูตรให้ผู้สอนธรรมศึกษาได้เข้าไปศึกษาและมีวุฒิเท่ากับปริญญาของทางโลก เพื่อที่จะทำให้ครูในโรงเรียนได้ยอมรับอย่างน้อยพระผู้สอนก็ได้ศึกษาหลักวิชาในการสอน และทำให้ครูนั้นยอมรับได้ด้วย

๕.๑.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการ

การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาของบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นกิจการบริหารของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม และระเบียบการบริหารปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง ได้กำหนดวิธีดำเนินการควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี” การจัดการศาสนศึกษาดังกล่าว คณะสงฆ์ยังมิได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้โดยชัดเจนแต่โดยหลักสูตรและเนื้อหาวิชาแล้ว พอสรุปได้ว่า มีวัตถุประสงค์ ๔ ประการ คือ เพื่อพระสงฆ์รักษาตนและหมู่คณะ เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ เพื่อใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของพระศาสนา เพื่อใช้ในกิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนา เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม

บทบาทที่วัดและพระสงฆ์ ในส่วนของการศาสนศึกษานั้นถือว่า เป็นการให้บริการด้านการศึกษาของพระสงฆ์คือ การมีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์นับเป็นทางหนึ่งในการสร้างอุบาสกอุบาสิกาให้ได้พุทธศาสนิกชนที่มีคุณภาพ และเป็นกำลังของศาสนา อีกประการหนึ่งก็คือการไปสอนวิชาศีลธรรมตามโรงเรียนต่างๆ เป็นการอนุเคราะห์สังคมด้วยธรรมทานการที่ให้พระสงฆ์ได้เข้าไปมีบทบาทในการศึกษาของชาติดังกล่าวนี จะทำให้เยาวชนและสังคมเห็นความสำคัญของวัดและพระสงฆ์ ทั้งนี้ องค์ประกอบในการจัดการศาสนศึกษาดังกล่าวจะดีหรือไม่ประการใด ขึ้นกับเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษาและครูอาจารย์ผู้บริหารการศาสนศึกษา ที่ได้ช่วยแบกภาระการศาสนศึกษาอย่างเต็มกำลังอันเป็นการแสดงความกตัญญูต่อพระศาสนาและคณะสงฆ์ด้วย

การจัดการศึกษามีหน้าที่พัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ นั่นคือ การศึกษาต้องสร้างสังคมฐานความรู้ (Knowledge-based Society) หรือสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society) ขึ้นมาให้จงได้ มนุษย์ที่พัฒนาแล้วจะเป็นฐานสำหรับการพัฒนาทุกส่วนของประเทศ ซึ่งรวมทั้งเศรษฐกิจฐานความรู้ และเศรษฐกิจแบบพหุมีพอกิน มนุษย์ที่พัฒนาแล้ว หมายถึง คนที่มีภาวะ ๔ ได้แก่ ภาวะกาย ภาวะสติปัญญา จิตภาวะ และปัญญาภาวะ เทียบได้กับจุดสมดุลของยูเนสโก การจัดการศึกษาที่จะพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ต้องยึดหลักอริยฐานธรรม ๔ ประการ คือ ปัญญา สังขะ จาคะ และสันติ เป็นต้น

การศาสนศึกษา จึงกล่าวได้ว่า เป็นการหล่อหลอมจิตลักษณะของมนุษย์ ถึงแม้มีรูปร่างเป็นของคนเหมือนกัน แต่จิตลักษณะของมนุษย์แตกต่างกันมากยิ่งขึ้นกว่า ความแตกต่างของรูปร่างวัตถุที่มีอยู่ในโลกเสียอีก จิตลักษณะกำเนิดการรับรู้ การแปลผล สิ่งรับรู้ ความรู้สึก ความคิด และความประพฤติกรรม การศาสนศึกษาจึงกำหนดชีวิตทัศน์ โลกทัศน์ ความรู้สึก สุข ทุกข์ และความรู้สึกของเราต่อผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม หรือสรุปอีกอย่างว่า มนุษย์เป็นอยู่อย่างไรเพราะการศึกษานั้นเอง

๕.๑.๓ รูปแบบการพัฒนาการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ด้านสภาพทั่วไปของสถานที่จัดการศึกษา

สถานที่จัดการเรียนการสอนศาสนศึกษาแผนกธรรมศึกษา ควรที่จะมีบรรยากาศที่ดี ซึ่งทำให้นักเรียนและบุคลากรในสถานที่จัดการเรียนการสอนศาสนศึกษาแผนกธรรมศึกษาเกิดความรู้สึกพอใจภูมิใจ อบอุ่นใจ สบายใจ รู้สึกในความเป็นเจ้าของ และอยากมาสถานที่จัดการเรียนการสอนศาสนศึกษาแผนกธรรมศึกษา ซึ่งมองโดยภาพรวมแล้ว สามารถจัดสภาพแวดล้อมของสถานที่จัดการเรียนการสอนศาสนศึกษาแผนกธรรมศึกษาได้เป็น ๓ กลุ่มใหญ่ๆ คือ ๑) สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ได้แก่ บริเวณสถานที่จัดการเรียนการสอนศาสนศึกษาแผนกธรรมศึกษา อาคารเรียน ฯลฯ ๒) สภาพแวดล้อมทางวิชาการ ได้แก่ การจัดบรรยากาศการเรียนการสอนทั้งในและนอกห้องเรียน ตลอดจนการจัดบริการเพื่อส่งเสริม สนับสนุนทางวิชาการต่างๆ ที่จะทำให้ให้นักเรียนได้รับความรู้ประสบการณ์ให้มากที่สุด ๓) สภาพแวดล้อมทางการบริหารจัดการ ได้แก่ การดำเนินการใดๆ ภายในสถานที่จัดการเรียนการสอนศาสนศึกษาแผนกธรรมศึกษาให้การปฏิบัติงานสำเร็จลงด้วยความร่วมมือร่วมใจของบุคลากร ซึ่งสังเกตได้จากการดำเนินงานอย่างมีระบบ

ด้านผู้บริหารสถานศึกษา

ผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทต่อความสำเร็จของงานเป็นอย่างยิ่ง หากผู้บริหารมีพฤติกรรมในการนำของผู้บริหารไม่ดี แม้การบริหารจัดการถูกต้อง หรือดีเพียงใดก็ตาม ผลงานที่เกิดขึ้นของหน่วยงานนั้นๆ ย่อมสมบูรณ์ได้ยาก ดังนั้นผู้บริหารหรือผู้นำจะต้องมีคุณสมบัติเหมาะสม มีพฤติกรรมในการนำที่ถูกต้อง เหมาะสมเพราะความสำเร็จของงานทุกด้านขององค์การ ขึ้นอยู่กับผู้บริหาร หรือผู้นำ ซึ่งจะวินิจฉัยสั่งการ หรือตัดสินใจแก้ปัญหาต่างๆ เพื่อให้งานเกิดประสิทธิภาพ ซึ่งคุณลักษณะ ที่พึงประสงค์ของผู้บริหารหรือผู้นำนั้น ควรที่จะประกอบด้วยเรื่องที่สำคัญ ได้แก่ คุณลักษณะด้านบุคลิกภาพ คุณลักษณะด้านความเป็นผู้นำ คุณลักษณะด้านความรู้ทางวิชาการ และคุณลักษณะด้านความสามารถในการบริหาร

ด้านครูผู้สอน

การพัฒนา การจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านครูผู้สอนนั้น ควรมีการพัฒนาเรื่องต่างๆ ได้แก่ ๑) ต้องมีความเข้าใจอย่างถ่องแท้เกี่ยวกับหลักสูตรการสอน ๒) ควรมีการวางแผนการจัดการเรียนรู้อย่างมีระบบและลำดับขั้นอย่างชัดเจน มีการวางแผนการจัดการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ดีต้องมีการนำไปปฏิบัติ ๓) ควรเลือกใช้วิธีการจัดการเรียนรู้ที่แปลกใหม่และเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ๔) ควรใช้หลักจิตวิทยาแรงจูงใจให้เป็นและมีประสิทธิภาพสูงสุด เนื่องจากแรงจูงใจนั้นจะนำไปสู่กิจกรรมการเรียนรู้ของนักเรียน ๕) ควรสร้าง

บรรยากาศในชั้นเรียนให้อื้อต่อการเรียนรู้และสนุกสนาน ไม่ว่าจะเป็นบรรยากาศทางกายภาพ (Physical Atmosphere) และบรรยากาศทางจิตวิทยา (Psychological Atmosphere) และ ๖) ควรมีการประเมินการจัดการเรียนรู้และพัฒนาการของผู้เรียน ซึ่งการประเมินผลนั้นถือเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการจัดการเรียนรู้ รายละเอียดในการประเมิน ต้องมีให้ครบทุกปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียน

ด้านกิจกรรมและสื่อการเรียนการสอน

กิจกรรมที่ส่งเสริมบรรยากาศที่ดีในการจัดการศึกษาธรรมศึกษา มีกิจกรรมและกระบวนการต่างๆ มากมายที่สถานที่จัดการเรียนการสอนศาสนาศึกษาแผนกธรรมศึกษาจำนวนมาก อาจดำเนินการอยู่แล้วด้วยการให้บุคลากรในสถานที่จัดการเรียนการสอนศาสนาศึกษาแผนกธรรมศึกษาได้ ร่วมคิด ร่วมทำ ซึ่งจะมีผลให้เกิดบรรยากาศที่ดีในสถานที่จัดการเรียนการสอนศาสนาศึกษาแผนกธรรมศึกษา โดยใช้กิจกรรมหรือสื่อการเรียนการสอนที่สามารถเอาชนะข้อจำกัดเรื่องความแตกต่างกันของประสบการณ์ดั้งเดิมของผู้เรียนคือ เมื่อใช้สื่อการเรียนการสอนแล้วจะช่วยให้เด็กซึ่งมีประสบการณ์เดิมต่างกันเข้าใจได้ใกล้เคียงกัน ขจัดปัญหาเกี่ยวกับเรื่องสถานที่ ประสบการณ์ตรงบางอย่าง หรือการเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรงจากสิ่งแวดล้อมและสังคม โดยสื่อการเรียนการสอนทำให้ผู้เรียนมีความคิดรวบยอดเป็นอย่างเดียวกัน ทำให้มีมุมมองเริ่มแรกอย่างถูกต้องและสมบูรณ์ ทำให้มีความสนใจและต้องการเรียนในเรื่องต่างๆ มากขึ้น เช่นการอ่าน ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ทักษะการแก้ปัญหา เป็นการสร้างแรงจูงใจและเร้าความสนใจ และช่วยให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์จากรูปธรรมสู่นามธรรม

ด้านแรงจูงใจในการเรียนการสอน

แรงจูงใจในการเรียนการสอน จะต้องมียุทธศาสตร์การสร้างแรงจูงใจใฝ่เรียนรู้ถึงแม้ว่าจะมีลักษณะเป็นการสร้างแรงจูงใจภายนอกก็ตาม แต่แรงจูงใจที่สร้างขึ้นนี้อาจส่งผลในการปรับเปลี่ยนให้เกิดแรงจูงใจภายในด้วย ซึ่งสามารถนำไปใช้ได้ในการจัดการเรียนการสอนต่างๆ ได้เป็นอย่างดี ตามหลักเกณฑ์ต่อไปนี้ คือ ๑) สร้างสิ่งแวดล้อมทางการเรียนที่ดี เป็นการสร้างบรรยากาศทางกายภาพในสถานศึกษาและในห้องเรียนให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่เรียน และทำให้รู้สึกน่าสนใจ ๒) จัดให้มีสิ่งตอบแทน ในสถานการณ์ต่างๆ ไปของการเรียนนั้น ลำพังเพียงแค่แรงจูงใจภายในตัวของผู้เรียนเองโดยไม่มีสิ่งตอบแทนในรูปของรางวัลจะทำให้โอกาสเกิดความสำเร็จมีน้อยลง ๓) สร้างแรงจูงใจภายในมีความคงทนและมีพลัง ผู้เรียนบางคนมีแรงจูงใจภายในน้อยต้องได้รับการกระตุ้นและเสริมแรงกันอยู่ตลอดเวลา การใช้สิ่งตอบแทนในรูปของรางวัลเป็นตัวกระตุ้นภายใต้หลักการของความเชื่อที่ว่าผู้เรียนจะเรียนได้ดีเมื่อมีความพึงพอใจในการเรียน ๔) ทำให้ผู้เรียนมีความพร้อมและต้องการจะเรียนรู้ การวางแผนและสร้างสถานการณ์ของการเรียนในรูปแบบต่างๆ การใช้ยุทธวิธีการสอนที่ทำให้ผู้เรียนมีความพร้อมและต้องการจะเรียนรู้เป็นความสามารถของผู้สอน การใช้ช่วงจังหวะ เวลา สถานการณ์ เหตุการณ์ ที่เป็นอยู่เป็นแรงกระตุ้นและสร้างความต้องการเรียนรู้จะทำให้การเรียนมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างมาก และ ๕) ส่งเสริมให้มีการจัดหาและใช้สื่อการสอนและเทคโนโลยีการศึกษา สื่อการสอนและเทคโนโลยีการศึกษาที่ได้รับการออกแบบและมีการบริหารจัดการในการใช้อย่างดีจะสามารถกระตุ้นความสนใจและสร้างแรงจูงใจใฝ่เรียนรู้ได้

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๕.๒.๑ รูปแบบการพัฒนาการจัดการศึกษาระบบการศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านสภาพทั่วไปของสำนักศาสนศึกษา

ผลการวิจัย พบว่า มีระดับความคิดเห็นที่มีต่อสภาพการจัดการศึกษาระบบการศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า สภาพแวดล้อมของการจัดการศึกษาระบบการศึกษา โดยจัดให้เป็นไปตามธรรมชาติ มีความร่มรื่น สงบเย็น อยู่ในระดับมากที่สุด และมีการจัดการคมนาคมของผู้เรียน และผู้สอนจากต่างพื้นที่เชื่อมโยงให้มีความสะดวกยิ่งขึ้น ทั้งนี้ สภาพแวดล้อมโดยรอบ ทั้งในส่วนที่เป็นโรงเรียนและในส่วนที่เป็นวัด เป็นสิ่งสำคัญในการจัดการศาสนศึกษาให้มีความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ความตั้งใจที่กำหนดไว้ได้ มีสถานที่ที่เหมาะสมแก่การเรียนการสอนธรรมศึกษา ไม่มีสิ่งรบกวนจากชุมชนรอบๆ หรือชุมชนใกล้เคียงให้เกิดความรำคาญและเป็นอุปสรรคต่อการเรียนการสอนแต่อย่างใด จึงทำให้ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับพัฒนาการจัดการการศาสนศึกษาแผนกธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในระดับมาก ซึ่งเมื่อทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบแล้วมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระราชปริยัติ (สฤทธ์ สิริโร)^๑ เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” ในสภาพการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีโครงสร้างเครือข่ายการบริหารงานด้านต่างๆ เช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ แต่มีจุดเด่น ด้านการบริหารบุคลากรทางวิชาการ ที่ต้องกระจายกำลังคนไปตามวิทยาเขตทั่วประเทศ ทำให้แต่ละวิทยาเขตต้องเร่งสร้างบุคลากรทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ อีกทั้งต้องเสริมสร้างระบบประสานงานและการประชาสัมพันธ์ข่าวสารของมหาวิทยาลัยให้รวดเร็วและทั่วถึง ซึ่งผลการศึกษาที่มีความสอดคล้องกันคือในแนวทางการพัฒนารูปแบบการจัดการการศาสนศึกษาแผนกธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งผลการศึกษาสรุปได้ว่า แนวทางการพัฒนาของพระสังฆาธิการในการจัดการการศาสนศึกษาแผนกธรรมศึกษาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา คือ การจัดการการศาสนศึกษาแผนกธรรมศึกษาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาแบบการใช้การบูรณาการและการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนคือหน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่น และโรงเรียน มีการพัฒนาพระผู้สอนให้มีความรู้และมีการพัฒนาทักษะในการสอน ตลอดจนมีการคัดสรรพระผู้สอนและพัฒนาพระผู้สอนอย่างต่อเนื่อง มีการจัดรูปแบบการจัดการที่เป็นรูปธรรมมีการจัดตั้งองค์กรสำหรับการจัดการเพื่อเป็นหน่วยงานประสานงานและอำนวยความสะดวกตลอดจนดำเนินการจัดการการศาสนศึกษาแผนกธรรมศึกษาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยยังมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมศักดิ์ พรพันธ์^๒ ในเรื่อง “ประสิทธิผลการบริหารจัดการ

^๑พระราชปริยัติ (สฤทธ์ สิริโร), “การพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (พระพุทธศาสนา) , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

^๒สมศักดิ์ พรพันธ์, “ประสิทธิผลการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดปทุมธานี”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๖).

สิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดปทุมธานี” ในด้านสภาพแวดล้อมที่มีประสิทธิผลต่อการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดปทุมธานี ประกอบด้วยการพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้เกิดประสิทธิผลอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน และการมีความสามารถในการบริหารโครงการด้านสิ่งแวดล้อมต่างๆ ตามขั้นตอนที่เป็นระบบ ดังเช่น การกำหนดโครงการ การเขียนโครงการ การวิเคราะห์ ประเมินโครงการ การตัดสินใจโครงการ การนำโครงการไปปฏิบัติ และการประเมินผลโครงการ เป็นต้น

๕.๒.๒ รูปแบบการพัฒนาการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านผู้บริหารสถานศึกษา

ผลการวิจัยพบว่า มีระดับความคิดเห็นที่มีต่อสภาพการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ๔.๔๗ เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ผู้บริหารจัดการหาวัสดุครุภัณฑ์ สิ่งอำนวยความสะดวก แก่สำนักศาสนศึกษาเป็นอย่างดี อยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ย ๔.๖๘ และตามด้วยข้อผู้บริหารจัดหาทุนสนับสนุนอุปกรณ์บำรุง ช่วยเหลือครูผู้สอนและนักเรียนในยามที่จำเป็น ทำให้เห็นได้ว่า ผู้บริหารได้ตระหนักถึงความสำคัญในการจัดการเรียนการสอนศาสนศึกษา แผนกธรรมศึกษาค่อนข้างมาก มีการวางแผนในระยะสั้นและระยะยาวให้การดำเนินงานมีความสอดคล้องกันอย่างเป็นระบบ ให้การสนับสนุนเอาใจใส่ในการเรียนการสอนธรรมศึกษา เพื่อพัฒนาเยาวชนของชาติมีคุณธรรมมีจริยธรรม ไม่ทำความเดือดร้อนให้กับสังคม รู้จักพึ่งพากันและกันด้วยความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ จึงมีความคิดเห็นเกี่ยวกับพัฒนาการจัดการการศาสนศึกษาแผนกธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในระดับมาก เมื่อเปรียบเทียบผลการศึกษากิจการการศาสนศึกษาแผนกธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งมีความสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ ทวี ศันสนียพันธ์ และ เดชา พวงงาม^๓ ในเรื่อง “การศึกษาสภาพการจัดการศึกษาของสงฆ์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เขตการศึกษา ๑๑” ในผู้บริหาร ผู้จัดการและครูสอน มีความคิดเห็นในด้านสภาพการจัดสวัสดิการการศึกษาที่เอื้อต่อความสะดวก ซึ่งครอบคลุมกระบวนการทั้ง ๖ ด้าน คือ ด้านการบริหารงาน ด้านอาคารสถานที่และวัสดุครุภัณฑ์ ด้านบุคลากร ด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ และด้านการส่งเสริมและสนับสนุน โดยด้านที่เห็นว่าได้ดำเนินการมากกว่าด้านอื่น คือ ด้านอาคารสถานที่และวัสดุครุภัณฑ์ต่างๆ ที่มีพื้นที่อาคารกว้างขวางมีสิ่งอำนวยความสะดวกครบถ้วนสมบูรณ์ดี และยังมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ ทวีศักดิ์ ทองทิพย์^๔ เรื่อง “การบริหารสถานศึกษาโดยใช้หลักไตรสิกขาของโรงเรียนวัดพระพุทธบาทเขากระโดง อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์” โดยด้านความจำเป็นในการจัดตั้งขึ้นมาเพื่อสนองตอบความพร้อมของอุปกรณ์ ตามคำปรารภของคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อสนองตอบสวัสดิการภารกิจที่

^๓ ทวี ศันสนียพันธ์ และเดชา พวงงาม, “การศึกษาสภาพการจัดการศึกษาสงฆ์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาเขตการศึกษา ๑๑”, เอกสารวิชาการการวิจัยทางด้านการศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๔๗).

^๔ ทวีศักดิ์ ทองทิพย์, “การบริหารสถานศึกษาโดยใช้หลักไตรสิกขาของโรงเรียนวัดพระพุทธบาทเขากระโดง อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (พระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

สะดวกของวัดในพระพุทธศาสนา ด้านการศึกษาสงเคราะห์วัดต่างๆ และสนองตอบนโยบายรัฐและคณะสงฆ์ ด้านการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ผลิตผู้จบมัธยมศึกษาส่งต่อให้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้เป็นสถานที่ที่สะดวกในการฝึกสอนของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และเพื่อให้เป็นสถานที่ศึกษาครูงานโรงเรียนวิถีพุทธของหน่วยงานทั่วไป ด้านแนวทางในการดำเนินการของโรงเรียนได้กำหนดไว้ในตราสารของโรงเรียน ซึ่งเป็นไปตามที่ได้กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ของการจัดตั้ง ปรัชญา วิสัยทัศน์ พันธกิจ หลักสูตร เป้าหมาย นโยบาย และกลยุทธ์หลักของโรงเรียนด้านการพัฒนาการของโรงเรียน ได้มีพัฒนาการทั้งทางด้านบุคลากร ด้านระบบบริหาร ด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม ด้านสื่อและแหล่งการเรียนรู้ ด้านอุปกรณ์การศึกษา และด้านสาธารณูปโภคพื้นฐานและสวัสดิการ ปัจจุบันโรงเรียนสามารถสร้างชื่อเสียงและได้รับความไว้วางใจจากชุมชนเห็นได้จากแต่ละปีการศึกษา ผู้ปกครองได้ส่งลูกหลานเข้ามาเรียนกับทางโรงเรียนเพิ่มมากขึ้น เป็นต้น

๕.๒.๓ รูปแบบการพัฒนาการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านครูผู้สอน

ผลการวิจัยพบว่า มีระดับความคิดเห็นที่มีต่อสภาพการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ๔.๔๘ เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ผู้สอนมีความรู้ความสามารถ ของการใช้สื่อในการสอนได้เป็นอย่างดี อยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ย ๔.๖๔ อาจเป็นเพราะครูผู้สอน คือตัวแปรสำคัญในการจัดการศาสนศึกษา แผนกธรรมศึกษาให้ขับเคลื่อนไปได้อย่างมีคุณภาพ และประสบความสำเร็จได้ ในเบื้องต้นจะเห็นได้ว่า ครูผู้สอนต้องเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในกระบวนการเรียนการสอนอย่างแท้จริง และมีความรู้ในเรื่องราว เนื้อหา ที่สอนด้วย จึงทำให้นักเรียนสามารถจดจำ และเข้าใจได้อย่างแท้จริง รวมถึงสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ รวมถึงสามารถถ่ายทอดให้กับผู้อื่นได้อย่างถูกต้องอีกด้วย ซึ่งจะเห็นได้ว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับพัฒนาการจัดการการศาสนศึกษาแผนกธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในระดับมาก เมื่อเปรียบเทียบผลการศึกษากิจการการศาสนศึกษาแผนกธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีความสอดคล้องกับแนวคิดทางการศึกษาของ **กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม**^๕ เรื่อง “การศึกษารูปแบบและแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสังคมไทย” มีการเรียนการสอนธรรมศึกษาด้านหลักสูตรการเรียนการสอน อยู่ในระดับปานกลาง เป็นอันดับแรก รองลงมา คือ ด้านวิธีการเรียนการสอน ด้านกระบวนการเรียนการสอน และอันดับสุดท้าย คือ ด้านการวัดผลและประเมินผล ซึ่งมีความแตกต่างจากผลการศึกษาถึงรูปแบบการจัดการการศาสนศึกษาแผนกธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งผลการศึกษาเชิงปริมาณในแต่ละด้าน พบว่า มีระดับการจัดการที่อยู่ในระดับมากที่สุดและมาก และยังมีความสอดคล้องกับ

^๕ กรมการศาสนากระทรวงวัฒนธรรม, “การศึกษาวิจัยรูปแบบและแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสังคมไทย : สภาพความเป็นจริงและความคาดหวังของผู้เรียนธรรมศึกษาทุกระดับชั้น”, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๔).

งานวิจัยของ **สุปรียา อีร์ลีรานนท์**^๖ เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาเถรวาท” โดยมีแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้ยึดแนวการเรียนรู้ในด้านสื่อทางศาสนาตามหลักไตรสิกขา เพื่อให้สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการฝึกฝนและพัฒนาตนเองให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทางพระพุทธศาสนามีแนวคิดว่า การเรียนรู้เกิดจากองค์ประกอบ คืออายตนะภายใน ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อายตนะภายนอก ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สิ่งที่ต้องอาศัย (โณภูมัพพะ) อารมณ์ที่เกิดขึ้น (ธรรมารมณ์) และวิญญาณ คือ ความรู้ที่เกิดขึ้น เมื่ออายตนะภายในและอายตนะภายนอกกระทบกัน เมื่อองค์ประกอบทั้ง ๓ ประจวบพร้อมกันจึงเกิดผัสสะผัสสะจึงเป็นจุดเริ่มต้นการเรียนรู้ของมนุษย์ ข้อมูลต่างๆ ที่ผ่านเข้ามาทางอายตนะจะเป็นข้อมูลหรือความรู้ได้ต้องผ่านการแปลความหมายด้วยจิต โดยประมวลผลจนเกิดเป็นความรู้และสื่อสารกับสิ่งแวดล้อมต่างๆ รอบตัว พระพุทธศาสนาจึงให้ความสำคัญกับจิตและการรับรู้ทางอารมณ์ต่างๆ อันเป็นสภาวะเฉพาะของจิตที่ไม่สามารถทดลองทางวิทยาศาสตร์ได้เช่น ความดีใจพอใจ เสียใจ เป็นต้น

๕.๒.๔ รูปแบบการพัฒนาการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านกิจกรรมและสื่อการเรียนการสอน

ผลการวิจัยพบว่า มีระดับความคิดเห็นที่มีต่อสภาพการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในภาพรวม อยู่ในระดับมากโดยมีค่าเฉลี่ย ๔.๓๗ เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า มีการจัดที่พักและภัตตาหารถวาย ให้ผู้เรียนจากต่างสำนัก สถาบันที่เข้ามาอบรมติวเข้มก่อนสอบ อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ๔.๔๔ ทั้งนี้ เพราะการจัดการการศาสนศึกษาแผนกธรรม เป็นการจัดการศึกษาที่ค่อนข้างพิเศษ และมีความละเอียดอ่อน เป็นเรื่องที่จะต้องเกี่ยวข้องกับ การปลูกฝังทางด้านจิตใจ การจัดกิจกรรมและสร้างสื่อการเรียนการสอน จึงต้องมีความสอดคล้องอย่างมีคุณภาพ ไม่ควรที่จะเกิดผลกระทบในด้านลบมากนัก แต่ในทางตรงกันข้าม ต้องแสดงให้เห็นทั้งสองด้านอย่างชัดเจน และสามารถให้นักเรียนตัดสินใจได้อย่างถูกต้องอีกด้วย ซึ่งเมื่อทำการศึกษาเปรียบเทียบผลการศึกษาซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ **เอื้อมอร ชลวร**^๗ เรื่อง “ศึกษาพัฒนาการของรูปแบบวิธีการสอนของพระปราโมทย์ ปาโมชฺโช” ในวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าที่ใช้สอนพระสงฆ์และบุคคลทั่วไปมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล เป็นวิธีการสอนที่ทรงใช้มากที่สุด มีประโยชน์ที่สุด ในการสงเคราะห์ผู้ฟังก่อน เพราะทำให้ผู้ฟังมีความพร้อม ที่จะได้รับความรู้ความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งชัดเจน และยังเป็นวิธีการที่เป็นต้นแบบให้มีการนำมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เข้าได้กับทุกบริบทและสังคม ส่วนรูปแบบวิธีการสอนแบบการถามตอบของพระปราโมทย์มี ๒ ขั้นตอน ที่เน้นช่วงอาหารกลางวันเป็นสำคัญ เช่น ขั้นตอนแรก คือ การเทศน์ช่วงเช้าในระหว่างเวลา ๐๗.๓๐น. ถึง ๐๘.๐๐ น. ขั้นตอนต่อไป คือ การที่ผู้เรียนส่งการบ้านในช่วงสาย ระหว่างเวลา ๐๘.๔๕ น. ถึง ๑๐.๐๐ น. เป็นต้น และยิ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **บุญส่ง หาญพานิช** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการ

^๖สุปรียา อีร์ลีรานนท์, “การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (พระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^๗เอื้อมอร ชลวร, “ศึกษาพัฒนาการของรูปแบบวิธีการสอนของพระปราโมทย์ ปาโมชฺโช”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บริหารการศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

บริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทย” ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษา มีความต้องการในระดับมากขณะที่สภาพเป็นจริงในปัจจุบันเกิดขึ้นในระดับค่อนข้างน้อยในทุกด้านที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการความรู้ ได้แก่ การสร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้ การนำความรู้ไปใช้ การแบ่งปัน แลกเปลี่ยนความรู้ การบริการความรู้ การสื่อสารความรู้ การใช้เทคโนโลยี วัฒนธรรมการไว้วางใจ วัฒนธรรมพลังร่วม นวัตกรรมเวิร์คเกอร์ สิ่งท้าทาย และยุทธศาสตร์การบริหารจัดการความรู้ ลักษณะงานที่ผู้บริหาร มีความต้องการในระดับมาก ให้มีการนำองค์ความรู้ใหม่ๆ ซึ่งเกิดจากการบริหารจัดการความรู้ไปใช้ ได้แก่ การประกันคุณภาพการศึกษา รองลงมา คือ การพัฒนาการเรียนการสอน หลักสูตร เทคโนโลยี ห้องสมุด การวิจัย การประเมินความดีความชอบ การธำรงรักษาบุคลากร การสร้างนักวิชาการ การกำหนดภาระงานของบุคลากร และการบริการความรู้ ผู้บริหารมีความประสงค์ให้ในระดับมาก ให้มีการแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ข้ามหน่วยงานทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการมากขึ้น ให้มีการบริการความรู้ในลักษณะของการร่วมมือที่ต่างฝ่ายต่างเป็นทั้งผู้ให้ และผู้รับบริการใน ๕ ด้าน คือ การเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณะ การถ่ายทอดความรู้ การจัดอบรมสัมมนา การอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงความรู้ และการให้คำปรึกษา

รูปแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทยที่น่าเสนอ เน้นด้าน การแบ่งปัน แลกเปลี่ยนความรู้และการบริการความรู้ ซึ่งประกอบด้วย ๑๐ ด้าน ด้านวิสัยทัศน์ คือ การเป็นสถาบันแห่งการเรียนรู้และชุมชนนักวิชาการด้านภารกิจ คือ การผลิต ถ่ายทอด และบริการความรู้ ด้านนโยบาย คือ ให้มีการแบ่งปันความรู้อย่างทั่วถึงทั้งภายในและภายนอกสถาบัน ด้านเป้าหมาย คือ การพัฒนาวัฒนธรรมการแบ่งปันและเปลี่ยนความรู้และวัฒนธรรมการบริการความรู้ พัฒนานวัตกรรมเวิร์คเกอร์ พัฒนาฐานความรู้อิเล็กทรอนิกส์ของสถาบันและพัฒนาปฏิสัมพันธ์ความรู้ ด้านการประเมิน คือ ประเมินความสามารถและวัฒนธรรมของสถาบัน ด้านยุทธศาสตร์ ได้กำหนดยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการความรู้ไว้ ๖ ยุทธศาสตร์ คือ ยุทธศาสตร์ผู้บริหาร ยุทธศาสตร์นวัตกรรมเวิร์คเกอร์ ยุทธศาสตร์ปฏิสัมพันธ์ความรู้ ยุทธศาสตร์การสื่อสารความรู้และเทคโนโลยี ยุทธศาสตร์การไว้วางใจ และยุทธศาสตร์พลังร่วม ด้านสำนักบริหารจัดการความรู้ คือ การวางแผนกลยุทธ์การบริหารจัดการความรู้ ด้านกระบวนการแบ่งปันแลกเปลี่ยนและบริการความรู้ คือ การเตรียมความพร้อม การกำหนดวิธีการแบ่งปัน และเปลี่ยนและบริการ การประเมินและปรับปรุงแก้ไข ด้านผลการดำเนินการ คือ ทำให้ได้ วัฒนธรรมการแบ่งปันและเปลี่ยนความรู้ และการบริการความรู้ ชุมชนนวัตกรรมเวิร์คเกอร์ ฐานความรู้อิเล็กทรอนิกส์ปฏิสัมพันธ์ความรู้ นวัตกรรมการเรียนรู้ ผลิตภัณฑ์ และการบริการ^๕

๕.๒.๕ รูปแบบการพัฒนาการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านแรงจูงใจในการเรียนการสอน

ผลการวิจัยพบว่า มีระดับความคิดเห็นที่มีต่อสภาพการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ย ๔.๕๔ เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า มีการจัดสภาพแวดล้อม ที่เอื้ออำนวยความสะดวกให้แก่ครูผู้สอนและผู้เรียน

^๕บุญส่ง หาญพานิช, “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทย”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

จากต่างสำนัก อยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ย ๔.๖๗ จะเห็นได้ว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับพัฒนาการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัด พระนครศรีอยุธยา ในระดับมาก อาจเป็นเพราะสิ่งที่มีคุณค่าในการจูงใจให้เกิดการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งได้แก่ กิจกรรมที่น่าสนใจ สถานที่ที่สะดวกสบาย รางวัลจากการเรียนการสอน รวมถึงค่าตอบแทนอื่นๆ ซึ่งเป็นแรงจูงใจที่ดีให้มีการเรียนการสอนธรรมศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพมากขึ้น และดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องต่อไป ซึ่งเมื่อทำการศึกษาเปรียบเทียบผลการศึกษาซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ปิยะ เจริญเวชรักษ์**^๙ เรื่อง “รูปแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานด้านการสร้างอิทธิพลเพื่อให้เกิดแรงจูงใจในการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการครู” ด้านภูมิหลัง คุณลักษณะเฉพาะความเป็นผู้นำที่เอื้อเพื่อ พฤติกรรมการสร้างอิทธิพลจากการให้ และแรงจูงใจในการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการครู ที่วัดได้จากตัวแปรสังเกตได้ ๑๓ ตัว มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ความแปรปรวนต่อการเกิดแรงจูงใจในการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการครูได้ร้อยละ ๙๘ ตัวแปรแฝงที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการครู คือ ภูมิหลัง (ส่งอิทธิพลทางตรง ๐.๕๑ และอิทธิพลทางอ้อม ๐.๔๑) คุณลักษณะเฉพาะความเป็นผู้นำ (ส่งอิทธิพลทางตรง ๐.๒๓ และอิทธิพลทางอ้อม ๐.๑๒) และพฤติกรรม การสร้างอิทธิพล (ส่งอิทธิพลทางตรง ๐.๑๙) ส่วนองค์ประกอบของ ตัวแปรแฝงทั้ง ๔ ตัว ซึ่งเรียงลำดับน้ำหนักองค์ประกอบจากมากไปน้อย ดังนี้ ๑) ตัวแปรแฝง ภูมิหลัง คือ อายุ ประสบการณ์ การศึกษาอบรมทางการบริหาร และ ระดับการศึกษา ๒) ตัวแปรแฝงคุณลักษณะเฉพาะความเป็นผู้นำ คือ ทักษะผู้นำและ คุณลักษณะส่วนตัวของผู้นำ ๓) ตัวแปรแฝงพฤติกรรมการสร้างอิทธิพล คือ การจูงใจด้วยเหตุผลการสร้างแรงบันดาลใจ การแลกเปลี่ยน และการใช้อำนาจตามกฎหมาย และ ๔) ตัวแปรแฝง แรงจูงใจในการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการครู คือ ความผูกพันต่อองค์กร การทำงานเป็นทีม และความพึงพอใจในการทำงานตามลำดับ เป็นต้น และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **วิภา ทองหง่า** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย ๖ องค์ประกอบ คือ ๑) การประกันคุณภาพการศึกษา ๒) การพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของนักเรียน ๓) การนิเทศการศึกษา ๔) การแนะแนวศึกษา ๕) การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และ ๖) สื่อการเรียนการสอน ซึ่งองค์ประกอบทุกตัวมีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบด้านการประกันคุณภาพการศึกษา โดยที่การพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของนักเรียน การนิเทศการศึกษา การแนะแนวการศึกษา การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และสื่อการเรียนการสอน มีความสัมพันธ์โดยตรงต่อการประกันคุณภาพการศึกษา และมีความสัมพันธ์โดยอ้อมกับการประกันคุณภาพการศึกษาโดยส่งผ่านการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของนักเรียน^{๑๐}

ดังนั้น เมื่อกลุ่มพระสังฆาธิการ พระภิกษุ สามเณร ครูผู้สอนและนักเรียน องค์กรและประชาชน ของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่ได้กล่าวมานั้น ได้เสนอแนะแนวทาง

^๙ปิยะ เจริญเวชรักษ์, “รูปแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานด้านการสร้างอิทธิพลเพื่อให้เกิดแรงจูงใจในการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการครู”, **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสยาม, ๒๕๕๖).

^{๑๐}วิภา ทองหง่า, “รูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔).

รูปแบบการจัดการการศาสนศึกษาแผนกธรรมศึกษาตามหลักการบริหารจัดการ โดยนำมาบูรณาการหลักพุทธธรรมในการพัฒนายิ่งขึ้นไปทั้ง ๕ ด้าน ซึ่งได้แก่ ๑) ด้านสภาพทั่วไปของสำนักศาสนศึกษา ควรบูรณาการหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ อิทธิบาท ๔ ซึ่งมี ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ที่ถือว่าเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมทำให้การปฏิบัติงานในองค์กรสำนักศาสนศึกษาให้มีประสิทธิภาพ ๒) ด้านผู้บริหารสถานศึกษา ควรบูรณาการหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ พรหมวิหาร ๔ มี เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ที่ถือว่าเป็นหลักธรรมที่ทำให้เกิดการสร้างความสัมพันธ์ของผู้บริหารอย่างบูรณาการแบบองค์รวม ๓) ด้านครูผู้สอน ควรบูรณาการหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ ไตรสิกขา ๓ มี ๑) ศีล ๒) สมาธิ ๓) ปัญญา ที่ถือว่าเป็นหลักธรรมที่เป็นพื้นฐานทำให้การศึกษาอบรมสั่งสอนในรูปแบบต่างๆ มีประสิทธิภาพได้เป็นอย่างดี ๔) ด้านกิจกรรมและสื่อการเรียนการสอน ควรบูรณาการหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ ภาวนา ๔ มี ๑) กายภาวนา ๒) สีสภาวนา ๓) จิตภาวนา ๔) ปัญญาภาวนา ที่ถือว่าเป็นหลักธรรมที่ทำให้มีจุดมุ่งหมายสำคัญแห่งการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ได้อย่างดี ๕) ด้านแรงจูงใจในการเรียนการสอน ควรบูรณาการหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ สังคหวัตถุ ๔ มี ๑) ทาน ๒) ปิยวาจา ๓) อตถจริยา ๔) สมานัตตตา ที่ถือว่าเป็นหลักธรรมที่ทำให้มีการส่งเสริมสนับสนุนในการจัดการเรียนการสอนแก่นักเรียนธรรมศึกษาได้อย่างดี และสามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ในการจัดการการศาสนศึกษาแผนกธรรมศึกษาแล้ว ย่อมทำให้เกิดประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลในการจัดการต่อไป

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะรูปแบบการพัฒนาการจัดการการศาสนศึกษาแผนกธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่ได้จากการวิจัยสรุปได้ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย โดยการวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาส และอุปสรรค (SWOT Analysis) ของรูปแบบการจัดการการศาสนศึกษาแผนกธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยขอเสนอแนะแนวทางพัฒนาการจัดการการศาสนศึกษาแผนกธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในระดับนโยบาย ดังนี้

๑. ดำเนินการจัดตั้งองค์กร หรือหน่วยงานกลาง โดยการจัดแบ่งออกเป็นหน่วยงานย่อยต่างๆ กำหนดอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละหน่วยงานไว้ให้ชัดเจน รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานย่อยเหล่านั้น และจัดสรรบุคลากรที่มีคุณภาพ ทั้งนี้เพื่อให้เอื้อต่อการดำเนินงานพัฒนาการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ

๒. มีการวางแผนการพัฒนาการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยการบูรณาการจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์กรทางด้านศาสนา หน่วยงานภาครัฐ โรงเรียน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาคเอกชน เพื่อร่วมกันกำหนดเป้าหมาย วิสัยทัศน์ และแนวทางกลยุทธ์ในการดำเนินงานและการปฏิบัติอย่างสอดคล้องโดยให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

๓. มีการพัฒนาระบบการจัดการเรียนการสอนโดยการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยในการเรียนการสอนนั้นมีประสิทธิภาพ เนื่องจากการตลาดแกลนพระผู้สอนศีลธรรม และทำให้นักเรียนธรรมศึกษาได้รับความรู้ที่เหมือนกัน เช่น การใช้ระบบการเรียนการสอนทางไกล หรือคุณครูตู้ ที่มีพัฒนาการสมัยใหม่ขึ้น

๔. มีการสร้างแรงจูงใจในการเรียนธรรมศึกษาของนักเรียน เช่น การขอความร่วมมือหน่วยงานทั้งภาครัฐ และองค์กรภาคเอกชน ให้มีการคัดเลือกหรือกำหนดเป็นเงื่อนไขในการสมัครงานของพนักงานที่ผ่านการเรียนและสอบผ่านธรรมศึกษา จะได้รับการคัดเลือกก่อนซึ่งแสดงว่าเป็นบุคคลที่ผ่านการศึกษาด้านจริยธรรม คุณธรรมมาเพียงพอแล้ว

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

จากองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย โดยการวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาส และอุปสรรค (SWOT Analysis) ของรูปแบบการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการ ผู้วิจัยขอเสนอแนะแนวทางพัฒนาการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในระดับปฏิบัติดังนี้

๑. การจัดหางบประมาณสำหรับการดำเนินงาน และเป็นสวัสดิการสำหรับพระผู้สอนศีลธรรม โดยการจัดหาเงินบริจาคและมีการบริหารจัดการเงินในรูปของมูลนิธิขึ้นบ้าง เพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๒. ดำเนินการพัฒนาศักยภาพพระผู้สอนศีลธรรม ให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่สอนอย่างแท้จริง ตลอดจนพัฒนาทักษะในการสอนเพิ่มเติม พัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีสำหรับเป็นสื่อนำเสนอ และอุปกรณ์ช่วยในการสอนอย่างต่อเนื่อง

๓. มีการจัดการและดูแลสภาพแวดล้อมของห้องเรียน ให้มีความเป็นธรรมชาติร่มรื่นมีบริการน้ำดื่ม/เครื่องดื่มอื่นๆ ที่เหมาะสม มีลักษณะอาคารสถานที่เป็นเอกเทศ และเป็นสัดส่วน มีห้องเรียนที่บรรยากาศ สงบ สว่าง เย็นสบาย เหมาะกับการเรียนการสอนและ

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาการจัดการการศาสนาศึกษาแผนกธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เป็นการศึกษาโดยใช้วิธีการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Research) ศึกษาวิจัยเชิงปริมาณแบบสำรวจ (Survey Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพแบบภาคสนาม (Field work) โดยมีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) จาก ๑) กลุ่มพระสังฆาธิการ ๒) กลุ่มพระภิกษุ/สามเณร ๓) กลุ่มครูผู้สอนและนักเรียนธรรมศึกษา และ ๔) กลุ่มองค์กรและประชาชน ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนา การจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป หากมีผู้ให้ความสนใจที่จะทำการศึกษาวิจัยในเรื่องเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการเพิ่มเติม ซึ่งควรทำการศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

๑. ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จต่อการพัฒนาการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการ หรือการพัฒนาการจัดการศึกษาด้านอื่นๆ

๒. การศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของวัดต้นแบบที่บริหารจัดการได้ประสบความสำเร็จ

๓. การถอดคู่มือบทเรียนแนวทางการจัดการศาสนศึกษาที่ประสบความสำเร็จทั้งในการศึกษาแบบสายพระปริยัติสามัญหรือในการศึกษาทางนักรธรรม บาลี และธรรมศึกษา